

Верховний
Суд

НАЦІОНАЛЬНА ШКОЛА СУДДІВ УКРАЇНИ
Проект Ради Європи «Захист свободи слова
та свободи медіа в Україні»

Семінар-практикум
“Доступ до публічної інформації.
Особливості правозастосування та
актуальна судова практика”

2-3 листопада 2023 року

Конституційний принцип гласності судового процесу та особливість розгляду справ, які містять інформацію з обмеженим доступом

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор

Пов'язані поняття:

1. Право на справедливий суд
2. Принцип відкритості (прозорості, транспарентності)
3. Повна фіксація судового процесу
4. Принцип змагальності
5. Принцип рівності (заборони дискримінації)
6. Ефективне правосуддя
7. Зловживання процесуальними правами
8. Суддівський розсуд (баланс, пропорційність, мотивованість)
9. Інформація з обмеженим доступом
10. Доступ до державної таємниці
11. Усні та письмові судові провадження
12. Закрите та відкрите судове засідання
13. Таємниця нарадчої кімнати
14. Розумні строки
15. Суспільні інтереси та національна безпека
16. Довіра (авторитет) до суду

Запитання для дискусії

1. Як співвідноситься конституційна засада судочинства «гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами» та розгляд справи у закритому судовому засіданні (чи є фіксування судового процесу технічними засобами обов'язковим для розгляду справи у закритому судовому засіданні)?
2. Як співвідносяться конституційні засади судочинства «гласність судового процесу» та «розумні строки розгляду справи судом»?
3. Як співвідносяться конституційні засади судочинства «гласність судового процесу» та «рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом» разом із «змагальність сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості»?
4. Чи потрібна окрема письмова згода установи-розпорядника документу з грифом «Для службового користування» на ознайомлення в суді з таким документом (доказом) іншими учасниками справи?
5. Ухвала про розгляд справи у закритому судовому засіданні викладається в усній чи письмовій формі?
6. Які права та обов'язки (обмеження) з'являються у суду та інших суб'єктів після початку розгляду справи в закритому судовому засіданні?
7. Чи поширюються положення Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів (Конвенція Тромсо) на органи судової влади?

Конституція України

ч. 2 ст. 129

Основними засадами судочинства є:

- 1) **рівність** усіх учасників судового процесу перед законом і судом;
- 3) **змагальність** сторін та свобода в наданні ними суду своїх доказів і у доведенні перед судом їх переконливості;
- 6) **гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами;**
- 7) розумні строки розгляду справи судом.

Конституція України

ст. 34

Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах (1) національної безпеки, (2) територіальної цілісності або (3) громадського порядку з метою запобігання (3.1) заворушенням чи (3.2) злочинам, для (4) охорони здоров'я населення, для (5) захисту репутації або прав інших людей, для (6) запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для (7) підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

ч. 1 ст.6

Судове рішення проголошується **публічно**, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах (1) моралі, (2) громадського порядку чи (3) національної безпеки в демократичному суспільстві, якщо того вимагають (4) інтереси неповнолітніх або (5) захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може (6) зашкодити інтересам правосуддя.

Міжнародний пакт про громадянські і політичні права

ч. 1 ст. 14

Всі особи є рівними перед судами і трибуналами. Кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і **публічний розгляд** справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону.

Преса і публіка можуть не допускатися на весь судовий розгляд або частину його з міркувань (1) моралі, (2) громадського порядку чи (3) державної безпеки в демократичному суспільстві, або коли того вимагають (4) інтереси приватного життя сторін, або - в тій мірі, в якій це, на думку суду, є строго необхідним, - при особливих обставинах, коли публічність порушувала б (5) інтереси правосуддя; однак будь-яка судова постанова в кримінальній або цивільній справі повинна бути **публічною**, за винятком тих випадків, коли інтереси (6) неповнолітніх вимагають іншого чи коли справа стосується (7) матримоніальних спорів або (8) опіки над дітьми.

Європейський суд з прав людини

Рішення «Мальхоус проти Чеської Республіки» № 33071/96

п. 55

Проведення судових засідань у відкритому режимі становить основоположний принцип, втілений у пункті 1 статті 6.

Публічний характер розгляду надає сторонам у справі гарантію, що правосуддя не здійснюватиметься таємно, без публічного висвітлення.

Це також один із засобів підтримання довіри до судів.

Забезпечуючи прозорість здійснення правосуддя, публічність дає змогу досягти мети пункту 1 статті 6, а саме – забезпечити справедливий судовий розгляд, гарантія якого є одним з основоположних принципів будь-якого демократичного суспільства, у контексті Конвенції.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

Стаття 11. Гласність і відкритість судового процесу

1. (1) Судові рішення, (2) судові засідання та (3) інформація щодо справ, які розглядаються судом, є відкритими, крім випадків, установлених законом.

Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи.

Будь-яка особа має право на вільний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом.

Додатковим способом інформування про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, місце, дату і час судового засідання, може бути надання інформації з використанням Єдиного державного веб-порталу електронних послуг, у тому числі з використанням мобільного застосунку Порталу Дія.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

2. Інформація про суд, який розглядає справу, сторони спору та предмет позову, дату надходження позовної заяви, апеляційної, касаційної скарги, заяви про перегляд судового рішення, стадії розгляду справи, місце, дату і час судового засідання, рух справи з одного суду до іншого є відкритою та має бути невідкладно оприлюдненою на офіційному веб-порталі судової влади України, крім випадків, установлених законом.

3. Розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених законом.

У відкритому судовому засіданні мають право бути присутніми будь-які особи.

У разі вчинення особою дій, що свідчать про неповагу до суду або учасників судового процесу, така особа за вмотивованим судовим рішенням може бути видалена із зали судового засідання.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

4. Особи, присутні в залі судового засідання, представники засобів масової інформації можуть проводити в залі судового засідання фотозйомку, відео- та аудіозапис з використанням портативних відео- та аудіотехнічних засобів без отримання окремого дозволу суду, але з урахуванням обмежень, встановлених законом.

Трансляція судового засідання здійснюється з дозволу суду.

Якщо всі учасники справи беруть участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції, здійснюється трансляція перебігу судового засідання в мережі Інтернет в обов'язковому порядку.

Проведення в залі судового засідання фотозйомки, відеозапису, а також трансляція судового засідання повинні здійснюватися без створення перешкод у веденні засідання і здійсненні учасниками судового процесу їхніх процесуальних прав.

Суд може визначити місце в залі судових засідань, з якого має проводитися фотозйомка, відеозапис.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

5. Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду виключно у випадках, визначених законом.

6. При розгляді справ перебіг судового процесу фіксується технічними засобами в порядку, встановленому законом, **крім справ щодо надання дозволу на проведення розвідувальних заходів.**

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

ст. 56

7. Суддя зобов'язаний, зокрема, не розголошувати відомості, які становлять таємницю, що охороняється законом, у тому числі таємницю нарадчої кімнати і закритого судового засідання;

ст. 135

2. Суддівська винагорода складається з посадового окладу та доплат, за вислугу років, перебування на адміністративній посаді в суді, науковий ступінь та роботу, що передбачає доступ до державної таємниці.

8. Суддям виплачується щомісячна доплата за роботу, яка передбачає доступ до державної таємниці, у розмірі залежно від ступеня секретності інформації: відомості та їх носії, що мають ступінь секретності "Цілком таємно", - 10 відсотків посадового окладу судді відповідного суду; відомості та їх носії, що мають ступінь секретності "Таємно", - 5 відсотків посадового окладу судді відповідного суду.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів»

ч. 1 ст. 106. Підстави дисциплінарної відповідальності судді

Суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності в порядку дисциплінарного провадження з підстав умисної або внаслідок недбалості:

- а) незаконної відмови в доступі до правосуддя;
- б) незазначення в судовому рішенні мотивів прийняття або відхилення аргументів сторін щодо суті спору;
- в) порушення засад **гласності і відкритості судового процесу.**

Рішення Другої дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя
від 12 серпня 2019 року № 2071/2дп/15-19

Притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (попередження)

Суддя у своїх поясненнях щодо видалення сторонніх осіб із залу судового засідання зазначив, що він керувався положеннями статті 222 КПК України щодо недопустимості розголошення відомостей досудового розслідування: такі відомості можна розголошувати лише з письмового дозволу слідчого або прокурора і в тому обсязі, в якому вони визнають можливим.

Також наголосив, що статтею 387 КК України передбачено кримінальну відповідальність за розголошення даних оперативно-розшукової діяльності, досудового розслідування.

Рішення Другої дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 12 серпня 2019 року № 2071/2дп/15-19

Вищої ради правосуддя встановила, що у судді не було обґрунтованих підстав для видалення сторонніх осіб із залу судового засідання з огляду на те, що гласність і відкритість судового провадження є однією із загальних засад кримінального провадження. Тобто такі дії судді можуть викликати сумнів у прозорості здійснення правосуддя і не забезпечують підтримання довіри до судів.

Зазначене позбавило осіб, які виявили інтерес до розгляду справи, можливості бути присутніми у судовому засіданні, тобто негативно відобразилося на їхніх правах, викликало сумнів у прозорості здійснення правосуддя, а отже, у справедливому судовому розгляді.

Рішення Другої дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя від 18 листопада 2019 року № 3036/2дп/15-19

Притягнення судді до дисциплінарної відповідальності (сувора догана – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом трьох місяців).

Згідно з технічним записом судового засідання у справі суддя не проголосив повного або скороченого рішення суду.

Під час розгляду дисциплінарної справи не встановлено доказів повідомлення суддею учасникам судового процесу про дату, час та місце проголошення тексту судового рішення, а також доказів фактичного проголошення суддею рішення суду.

Рішення Другої дисциплінарної палат Вищої ради правосуддя від 18 листопада 2019 року № 3036/2дп/15-19

Відповідно до частини п'ятнадцятої статті 10 КАС України судове рішення (повне або скорочене), ухвалене у відкритому судовому засіданні, оголошується прилюдно у порядку, визначеному цим Кодексом.

Згідно із частиною першою статті 11 КАС України ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи, обмежений у праві отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи.

Як свідчить технічний запис судового засідання, суддя оголосив про вихід суду до нарадчої кімнати для ухвалення рішення у справі, але не зазначив орієнтовного часу його проголошення та фактично рішення суду не проголосив.

Таким чином, учасники справи не володіли інформацією про результат розгляду справи по суті та про прийняте судом рішення.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 травня 2021 року у справі № 11-398сап20

Особа оскаржила рішення Вищої ради правосуддя від 22 жовтня 2020 року № 2930/0/15-20 «Про залишення без змін рішення Першої Дисциплінарної палати від 19 червня 2020 року № 1890/1дп/15-20 про притягнення судді до дисциплінарної відповідальності».

Усупереч вимогам процесуального закону щодо гласності та відкритості судового процесу, обов'язку суду своєчасно повідомити учасників справи про місце, дату і час судового засідання суддя у процесі розгляду справи порушив положення статей 7, 8, 128, 211 ЦПК України.

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 травня 2021 року у справі № 11-398сап20

Суддя розглянув справу в стислі строки (один місяць), призначивши у справі два судових засідання з інтервалом десять днів між засіданнями, без належного повідомлення відповідачів у справі про час та місце розгляду справи та без їхньої участі; вирішив питання про майно, яке належить відповідачу, без виклику компанії в судове засідання та без її участі у справі, що позбавило її права на інформацію про дату, час і місце розгляду своєї справи, можливості висловити в судовому засіданні свою позицію з приводу доцільності визнання недійсним договору купівлі-продажу та повернення цінних паперів, що є істотним порушенням норм процесуального права під час здійснення правосуддя.

Через такі дії судді відповідач був позбавлений можливості реалізувати своє право представити свої інтереси безпосередньо перед судом і висловити суду ті аргументи, які вважав важливими для справи, та мали (могли) унеможливити настання негативних наслідків для права власності на майно (цінні папери) компанії, яка не була обізнана про розгляд справи судом, що, своєю чергою, призвело до порушення прав відповідача.

Коментар до Кодексу суддівської етики (рішення Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1)

Стаття 8. Суддя повинен здійснювати судочинство в межах та порядку, визначених процесуальним законодавством, і виявляти при цьому тактовність, ввічливість, витримку й повагу до учасників судового процесу та інших осіб.

Лінію поведінки судді в судовому засіданні мають визначати такі принципи здійснення правосуддя, як **відкритість, гласність розгляду справи, змагальність і рівноправність сторін, диспозитивність, безпосередність, безперервність, законність, незалежність.**

Коментар до Кодексу суддівської етики (рішення Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1)

Стаття 11. Суддя повинен проявляти повагу до права на інформацію про судовий розгляд та не допускати порушення принципу гласності процесу.

Суддя у визначеному законом порядку надає засобам масової інформації можливість отримувати інформацію, не допускаючи при цьому порушення прав і свобод громадян, приниження їх честі й гідності, а також **авторитету правосуддя**.

Коментованою статтею захищається конституційне право громадян на інформацію, якою володіє і яку зобов'язаний надавати суд у зв'язку з перебуванням тієї чи іншої справи у його провадженні.

Відповідно до практики ЄСПЛ принцип гласності дотримано тоді, коли широка громадськість поінформована про дату і місце слухання, яке має бути легко доступним.

Коментар до Кодексу суддівської етики (рішення Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1)

Гласність судового процесу - це один із конституційних принципів судочинства, який полягає в тому, що розгляд справ у всіх судах України провадиться у відкритих засіданнях суду.

Це означає, що доступ до судових засідань мають всі громадяни, які досягли віку 16 років.

Принцип відкритості судового розгляду є одним із елементів права на справедливий судовий розгляд, задекларованого у статті 6 ЄКПЛ.

Коментар до Кодексу суддівської етики (рішення Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1)

Аналіз положень Закону України «Про інформацію», Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ЦПК, КАС, ГПК та КПК дає можливість виділити три аспекти, пов'язаних з гласністю судового розгляду:

- 1) обов'язок суду забезпечити гласність судового розгляду справи, який реалізується шляхом розміщення оголошення про час, день та місце судового засідання;
- 2) право сторін на гласний (публічний) розгляд справи, яке полягає в їхньому праві на участь у судовому засіданні безпосередню або/ та з участю представника, на поінформованість про зміст вимог і заперечень сторін, ознайомлення з матеріалами судової справи, надання пояснень під час судового розгляду;
- 3) право осіб, які не є учасниками судового розгляду, але бажають бути присутніми на відкритих судових засіданнях, у тому числі представників ЗМІ, поширювати та отримувати інформацію про діяльність суду.

Коментар до Кодексу суддівської етики (рішення Ради суддів України від 04 лютого 2016 року № 1)

Стаття 12. Суддя не може робити публічних заяв, коментувати в засобах масової інформації справи, які перебувають у провадженні суду, та піддавати сумніву судові рішення, що набрали законної сили. Суддя не має права розголошувати інформацію, що стала йому відома у зв'язку з розглядом справи.

Мова йде не про будь-яку інформацію, а саме таку, яка не може бути відома стороннім особам в результаті гласного (відкритого) розгляду справи.

У провадженні судді можуть бути справи, які стосуються питань, що містять державну таємницю, комерційну таємницю, інформацію щодо приватного життя людини тощо, іншу інформацію з обмеженим доступом.

Як правило, такі справи розглядаються у закритому судовому засіданні, але рішення по справах у будь-якому випадку проголошуються публічно.

Європейський суд з прав людини

Рішення у справі «Шагін проти України» № 20437/05

У справі «Топ Сервісу» 15 осіб обвинувачувалися у низці замовних вбивств та розбійних нападів. Саме тому була велика кількість бажаючих відвідати слухання цієї справи. На початку судового розгляду суд, який розглядав справу, вжив безпрецедентних заходів задля забезпечення присутності в судовому засіданні представників ЗМІ і громадськості: відкриті засідання проходили протягом перших 6 місяців та можливість відвідувати судові засідання мали тисячі людей.

Однак через півроку після початку слухань судом було прийняте рішення про подальший розгляд справи в закритому засіданні для запобігання розголошенню відомостей про свідків та потерпілих і забезпечення безпеки учасників судового процесу.

В обґрунтування свого рішення суд послався на присутність у залі суду невстановленої особи, яка була озброєна і здійснювала аудіозапис за вказівкою заявника, ігноруючи зауваження суддів.

Європейський суд з прав людини

Рішення у справі «Шагін проти України» № 20437/05

Публічний характер судового розгляду гарантує сторонам у справі, що правосуддя не здійснюватиметься таємно, без публічного контролю; це також один із засобів підтримання довіри до судів.

Здійснення правосуддя і, зокрема, судовий процес набувають легітимності завдяки гласності. Забезпечуючи прозорість здійснення правосуддя, гласність, таким чином, сприяє реалізації мети пункту 1 статті 6, а саме - справедливому судовому розгляду, забезпечення якого є одним з основоположних принципів демократичного суспільства у значенні Конвенції. ЄСПЛ зауважив, що незважаючи на супутні проблеми безпеки у звичайному кримінальному процесі, який, звісно, може стосуватися небезпечних злочинців, існує високий рівень сподівань на гласність такого судочинства.

Європейський суд з прав людини

Рішення у справі «Шагін проти України» № 20437/05

Хоча проблеми безпеки і є загальною рисою багатьох кримінальних процесів, вони рідко виправдовують недопущення громадськості на судові засідання.

Міркування безпеки повинні бути достатньо переконливими і ясними.

«Але невідомо, чому через цю одну особу виникла потреба недопущення громадськості: для вирішення будь-яких питань безпеки, які виникли через присутність цієї особи, можна було вжити менш масштабних заходів - наприклад, вивести її із залу судових засідань». Отже, суд визнав, що не було наведено підстав, які могли б виправдувати позбавлення громадськості можливості бути присутньою протягом усього процесу в суді першої інстанції, та дійшов висновку, що незабезпечення публічного розгляду становило порушення пункту 1 статті 6 ЄКПЛ.

Стратегічні акти

1. Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік (затверджена Указом Президента України від 11 травня 2021 року № 189/2021)

судові справи розглядаються в розумні строки за принципами рівності учасників, змагальності, **гласності і відкритості судового процесу** та з використанням сучасних технічних засобів.

2. Рішення РНБОУ від 23 червня 2023 року «Про прискорення судової реформи та подолання проявів корупції у системі правосуддя» (введено в дію Указом Президента України від 30 червня 2023 року № 359/2023)

судові справи повинні розглядатися в розумні строки за принципами рівності всіх учасників процесу перед законом і судом, змагальності, **гласності і відкритості судового процесу** та з використанням сучасних технічних засобів.

Джерела «м'якого права» (soft law)

1. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи (КМРЕ) К(81)19 про доступ до інформації, що знаходиться у розпорядженні державних органів,
2. Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи (КМРЕ) REC(2003)13 про надання інформації через засоби масової інформації стосовно кримінального судочинства
3. Висновок Консультативної ради європейських суддів (КРЕС) 7(2005) «Правосуддя та суспільство»

Висновок КРЄС 7(2005) «Правосуддя та суспільство»

45. Публічний характер судових слухань є однією з фундаментальних процесуальних гарантій у демократичних суспільствах.

Хоча міжнародне право та національне законодавство дозволяють винятки з принципу публічності судочинства, важливо, щоб такі винятки обмежувалися лише тими, що дозволені пунктом 1 статті 6 ЄКПЛ.

46. Принцип відкритості судового процесу передбачає, що громадянам та працівникам ЗМІ повинен дозволятися доступ до судових зал, у яких проходять слухання, але новітнє аудіовізуальне обладнання надає подіям, що передаються, такого широкого розголосу, що саме поняття відкритих слухань повністю змінює своє сутнісне наповнення.

Це може мати певні переваги в плані підвищення громадської обізнаності про те, як проводяться судові процеси, та покращення іміджу судової системи, але поряд з цим існує також ризик того, що присутність телевізійних камер в суді може зашкодити провадженню та змінювати поведінку осіб, які беруть участь у слуханнях (судді, прокурори, адвокати, сторони, свідки тощо).

Висновок КРЄС 7(2005) «Правосуддя та суспільство»

47. Коли здійснюється телевізійний запис судових слухань, повинні використовуватися стаціонарні камери, а головуючий суддя повинен мати можливість приймати рішення щодо умов зйомок та переривання трансляції у будь-який час.

Ці та будь-які інші необхідні заходи повинні захищати права осіб, які беруть участь у слуханнях, та забезпечувати, щоб слухання проводилися належним чином.

48. Слід також брати до уваги думку осіб-учасників процесу, зокрема в певних типах судових процесів, які стосуються приватних справ людей.

Висновок КРЄС 7(2005) «Правосуддя та суспільство»

49. З огляду на особливо сильний вплив телемовлення та ризик виникнення тенденції до нездорової цікавості КРЄС закликає ЗМІ розробити свої власні кодекси професійної поведінки для забезпечення збалансованого висвітлення судових процесів, щоб досягти об'єктивності такого висвітлення.

50. Можуть існувати причини першорядного характеру, які виправдовують проведення зйомок процесів у конкретних справах, які є чітко визначеними, наприклад для освітніх цілей або для збереження на плівці слухань, які мають особливе історичне значення для майбутнього використання.

У таких випадках КРЄС підкреслює необхідність захисту осіб-учасників слухань, зокрема через забезпечення того, що методи зйомки не заважають належному проведенню слухань

Докази, які містять інформацію з обмеженим доступом

ЄСПЛ сформовано наступні підходи:

- необхідно надавати доступ до матеріалів, що мають «життєво важливе» значення для результату справи; доступ до менш важливих доказів може бути обмежено («МакМайкл проти Сполученого Королівства» (McMichael v. the United Kingdom), заява № 16424/90, п. 78-82);
- труднощі, що постають для сторони захисту у зв'язку з нерозголошенням, повинні бути належним чином компенсовані процедурами, яких дотримуються судові органи («Фітт проти Сполученого Королівства» (Fitt v. the United Kingdom), заява № 29777/96, п. 45-46);
- ці процедури можуть передбачати надання стороні захисту короткий виклад нерозкритих доказів («Ботме та Аламї проти Сполученого Королівства» (Botmeh та Alami v. the United Kingdom), заява № 15187/03, п. 42-45).

Постанова Верховного Суду у справі № 826/17425/16

Суд касаційної інстанції зробив висновок, що при дослідженні вказаних доказів судом апеляційної інстанції порушено норми процесуального законодавства, а саме приписів ст.ст. 10, 44, 72, 73, 211 та 217 КАС України.

Судові засідання в зазначеній справі після призначення колегії суддів апеляційного суду, які мають спеціальний допуск до державної таємниці, були проведені у відкритих судових засіданнях, однак, матеріали справи не містять інформації, яким чином колегією суддів апеляційної інстанції здійснено дослідження письмових доказів з грифом обмеження доступу «таємно» та «цілком таємно», які покладені цим судом в основу ухваленого рішення.

Постанова Верховного Суду у справі № 826/17425/16

Суд застосував наступні положення процесуального закону:

розгляд справ в адміністративних судах проводиться відкрито, крім випадків, визначених цим Кодексом;

розгляд справи у закритому судовому засіданні проводиться у випадках, коли відкритий судовий розгляд може мати наслідком розголошення таємної чи іншої інформації, що охороняється законом, необхідності захисту особистого та сімейного життя людини, а також в інших випадках, визначених законом;

розгляд справи та вчинення окремих процесуальних дій у закритому судовому засіданні проводиться з додержанням правил здійснення адміністративного судочинства;

під час такого розгляду можуть бути присутні лише учасники справи, а в разі необхідності - свідки, експерти, спеціалісти, перекладачі;

суд попереджає зазначених осіб про обов'язок не розголошувати інформацію, для забезпечення захисту якої розгляд справи або вчинення окремих процесуальних дій відбуваються в закритому судовому засіданні

Докази, які містять інформацію з обмеженим доступом

Згідно з встановленою практикою касаційний суд за наявності обґрунтованих підстав виносить ухвалу про розгляд справи у закритому судовому засіданні (див. ухвали від 18 вересня 2018 року у справі № 826/2184/17 (провадження № 11-918апп18) та від 16 січня 2019 року у справі № 826/20221/16 (провадження № 11-1459апп18)).

За змістом статей 6, 22, 27 Закону України «Про державну таємницю» та Порядку організації та забезпечення режиму секретності в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 939 від 18 грудня 2013 року, для опрацювання поданих до суду документів з обмеженим доступом необхідно, щоб у всіх суддів, які входять до складу колегії, визначеної для розгляду цієї справи, а також в учасників справи був допуск до державної таємниці відповідної форми (див. ухвали від 1 березня 2018 року у справі № 800/511/17 та від 24 жовтня 2018 року у справі № 9901/774/18).

Європейський суд з прав людини Рішення у справі «Мітов та інші проти Болгарії» від 28.02.2023, заява № 80857/17

Заявники є журналістами різних болгарських ЗМІ, які спеціалізуються на висвітленні питань, пов'язаних із національною судовою системою, та організацією, метою якої є покращення цієї системи та захист прав людини.

Вони скаржились за ст. 10 Конвенції щодо двох питань:

(1) правил знеособлення, прийнятих Вищим адміністративним судом, відповідно до яких доступ до відсканованих матеріалів справ в онлайн-базі суду (раніше доступних у невідредагованому вигляді) було припинено, а персональні дані, раніше опубліковані в цій базі, мали бути видалені з рішень та інших матеріалів справ; і

(2) змін до законодавства, згідно яких остаточні рішення у кримінальних справах підлягають оприлюдненню на веб-сайті відповідного суду лише після вжиття заходів для їх виконання. Заявники стверджували, що обмеження доступу до такої інформації перешкоджає їх діяльності.

Європейський суд з прав людини Рішення у справі «Мітов та інші проти Болгарії» від 28.02.2023, заява № 80857/17

ЄСПЛ зазначив, що ст. 10 Конвенції не надає право на доступ до інформації, якою володіє влада, і не зобов'язує їх поширювати таку інформацію. Однак таке право чи обов'язок може виникнути тоді, коли, зокрема, доступ до інформації є інструментом для реалізації права на свободу вираження поглядів особи, яка прагне отримати цю інформацію. Критеріями для розгляду відповідних справ є (i) мета запити; (ii) характер запитуваної інформації; (iii) роль запитувача; та (iv) готовність та доступність інформації.

У цій справі неможливо було проаналізувати обставини за вказаними критеріями. Скарга заявників не стосувалась конкретної інформації чи навіть певної категорії інформації, якою володіє державний орган. Заявники скаржились на відсутність доступу в Інтернеті до всіх відсканованих матеріалів судових справ, стверджуючи, що вся ця інформація становила суспільний інтерес, а відсутність доступу до неї перешкоджало їх діяльності.

Європейський суд з прав людини Рішення у справі «Мітов та інші проти Болгарії» від 28.02.2023, заява № 80857/17

Хоча роль заявників як публічних спостерігачів не викликала сумніву, такі твердження були повністю абстрактними. Визначення того, що може становити предмет суспільного інтересу, залежить від обставин кожної конкретної справи. Вбачається, що певна частина документів становитиме суспільний інтерес, інша - ні.

Загальних тверджень про те, що певні категорії інформації у володінні органів влади повинні бути доступними, недостатньо для застосування ст. 10 Конвенції. Те ж саме стосується і інших скарг заявників.

ЄСПЛ не може робити абстрактну оцінку того, як національний суд повинен надавати доступ до матеріалів справ та знеособлювати свої вирoki та рішення, або як швидко вони мають бути опубліковані в Інтернеті.

Таким чином, заявники не довели порушення їх права, відповідно, заяву визнано неприйнятною.

Європейський суд з прав людини Рішення у справі «Kilin v. Russia», № 10271/12

Суд не виключав, що міркування безпеки стосовно (загрози) фізичній недоторканості особи може належати принаймні до одного з легітимних інтересів у виключенні представників медіа і громадськості повністю чи частково від участі у судовому розгляді. Згідно із національним законодавством таке виключення розглядається як один з таких захисних заходів у цьому контексті.

При цьому Суд не переконався в тому, що рішення про розгляд скарги у формі закритого судового засідання «суворо вимагалось», оскільки вид правопорушення, за вчинення якого заявник постав перед судом, передбачався в розділі Кримінального кодексу щодо правопорушень проти основ конституційного режиму і національної безпеки. Сам по собі цей факт не був достатнім для висновку, що безпека невстановлених осіб, які брали чи мали намір брати участь у розгляді скарги, була поставлена під загрозу. Апеляційний суд не навів жодних фактичних елементів чи правових аргументів для виправдання проведення закритого судового розгляду: в цьому зв'язку мировий суддя розглядав справу відкрито, і жодних міркувань безпеки не виникало.

Європейський суд з прав людини Рішення у справі «Kilin v. Russia», № 10271/12

ЄСПЛ відзначив, що: суд касаційної інстанції дійшов висновку, що процесуальні права заявника не були порушені з огляду на закритий розгляд скарги заявника у світлі публічного розгляду мировим суддею; захист не оскаржував рішення про проведення закритого судового розгляду; у своїй касаційній скарзі сторона захисту не навела переконливих аргументів про те, що проведення закритого судового розгляду справи суттєво завдало шкоди правам сторони захисту. Водночас (не)порушення права сторони захисту на публічний судовий розгляд у зв'язку з виключенням громадськості і преси не обов'язково пов'язане з наявністю будь-якої шкоди реалізації стороною захисту своїх процесуальних прав, зокрема тих, що захищені пунктом 3 статті 6 Конвенції.

Публічний розгляд справи мировим суддею так само не має мати висновком порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Європейський суд з прав людини Рішення у справі «Kilin v. Russia», № 10271/12

Було недоцільним відмовлятися від усного (й тому публічного) судового розгляду скарги, адже заявник вже мав такий судовий розгляд в суді першої інстанції. У зв'язку із цим після усного судового розгляду, апеляційний суд скасував рішення суду першої інстанції та ухвалив нове про засудження заявника.

Зрештою, не стверджувалося, що ймовірно порушення права заявника на публічний розгляд його справи апеляційним судом було виправлено в ході розгляду справи в суді касаційної інстанції.

Порушення статті 6

Відсутність порушення статті 10

Справедлива сатисфакція: Моральна шкода: 1 500 EUR

Використані джерела:

1. Берназюк Ян. Інформація з обмеженим доступом та дотримання принципу змагальності у судовому процесі / Вороновські читання (Судовий прецедент – джерело права або приклад правозастосування): збірник статей, доповідей та тез учасників міжнар. наук.-практ. конф, м. Ірпінь, 4-5 жовтня 2019 р. / Редкол.: М. Кучерявенко, О. Головашевич. – Харків: Асоціація фінансового права України, 2019. – 446 с. – С. 9-16 . <http://afl.org.ua/2020/06/10/voronovski-chitannya-2019-zbirnik-tez>
2. Берназюк Ян. Презентація на тему «Окремі аспекти практики верховного суду щодо гарантування права особи на доступ до публічної інформації (Національна школа суддів України, Семінар: “Забезпечення судами права на доступ до публічної інформації”, 13 лютого 2020 року) <http://nsj.gov.ua/ua/news/tdostup-do-publichnoi-informatsii>
3. Берназюк Ян. Презентація на тему «Змагальність судочинства як елемент забезпечення справедливого правосуддя» (Міністерство юстиції України, 14 липня 2020 року) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/Prezent_.pdf
4. Берназюк Ян. Презентація на тему «Інформація з обмеженим доступом та дотримання принципу змагальності у судовому процесі» (Національна школа суддів України, Тренінг: “Право на інформацію та інформація з обмеженим доступом (судова практика)”, 25 листопада 2021 року)) <http://nsj.gov.ua/ua/training/programi-pidgotovki-kiiv/25-listopada-2021-r-programa-treningu-na-temu-pravo-na-informatsiuta-informatsiya-z-obmejenim-dostupom1>
5. Берназюк Ян. Конституційний принцип рівності та його особливості в адміністративному судочинстві (14.06.2019) <https://sud.ua/ru/news/blog/143839-konstitutsiynyi-printsip-rivnosti-ta-yogo-osoblivosti-v-administrativnomu-sudochinstvi>
6. Берназюк Ян Конституційний принцип рівності та його особливості в адміністративному судочинстві // II Міжнародна науково-практична конференція: «Судовий розгляд податкових і митних спорів: проблеми, виклики, пріоритети» (м. Київ, 4–5 липня 2019 року) : Збірник матеріалів. – Київ, 2019. – 354 с. - С. 101-113. https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/Materialy%20konferencyi_WEB.pdf
7. Берназюк Ян. Міжнародні стандарти дотримання принципу змагальності в судовому процесі (11.09.2019) <https://sud.ua/ru/news/blog/149910-mizhnarodni-standarti-dotrimannya-printsipu-zmagalnosti-v-sudovomu-protsesi>

Використані джерела:

8. Берназюк Я.О. Принцип змагальності та міжнародні стандарти його дотримання / Правове регулювання суспільних відносин: перспективні напрями на шляху до сталого розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 4–5 жовтня 2019 р. - Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2019. – 124 с. - С. 66-69.
9. Берназюк Я.О. Презентація на тему «Застосування практики ЄСПЛ при тлумаченні принципів рівності та змагальності в адміністративному процесі (Круглий стіл на тему «Використання практики Європейського суду з прав людини в адміністративному судочинстві» (5 листопада 2019 року, м. Київ)) <https://supreme.court.gov.ua/supreme/centr/news/817702>
10. Берназюк Ян. Принцип змагальності судового процесу як складова права на справедливий судовий розгляд // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – Том 3 № 87 (2019). – С. 14-25. <http://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/376/331>
11. Берназюк Ян. Принцип рівності сторін у сучасній доктрині податкового права (на прикладі розгляду публічно-правових спорів) // Право України. – 2020. – № 4. – С. 57-71. https://pravoua.com.ua/ua/store/pravoukr/pravo_2020_4/
12. Берназюк Ян. Презентація на тему «Принцип рівності та заборони дискримінації під час вирішення приватно-правових та публічно-правових спорів» (Національна школа суддів України, Підвищення рівня кваліфікації помічників суддів місцевих та апеляційних господарських судів, 7 квітня 2023 року https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/bernaziuk_principle_of_equality_prohibition_of_discrimination.pdf

Верховний
Суд

Дякую за увагу!